

## George Tabori: *Ich versteh' nix deutsch. Ein Manuskript.* Edition München, Bibliothek der Provinz, 2003

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΑΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Η ζωή του θεατρικού συγγραφέα, σκηνοθέτη, σεναριογράφου, πεζογράφου και μεταφραστή George Tabori (1914–2007) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως επιτομή της ιστορίας του 20ού αιώνα. Γεννημένος στη Βουδαπέστη το 1914 ως György Tábory από οικογένεια Εβραίων διανοούμενων, αναγκάστηκε, κατά τη δεκαετία του 1930, να εγκαταλείψει την Ουγγαρία και να καταφύγει αρχικά στη Γερμανία και κατόπι στο Λονδίνο, όπου θα λάβει τη βρετανική υπηκοότητα και θα υπηρετήσει, μάλιστα, τον Βρετανικό Στρατό. Μετά τη λήξη του πολέμου, πρόκειται να εγκατασταθεί στην Αμερική για μια εικοσαετία περίπου, θα έρθει σε επαφή με άλλους επώνυμους εξόριστους, κυρίως με τον Bertolt Brecht, κείμενα του οποίου άλλωστε θα μεταφράσει στα αγγλικά, θα συνεργαστεί με τον Alfred Hitchcock, θα γράφει φτηνά διαφημιστικά και, τελικώς, θα επιστρέψει σε εκείνη τη χώρα από την «οποία προήλθε ο φόβος», τη Γερμανία. Εκεί θα αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στη θεατρική περιπέτεια και θα γίνει διάσημος, μιλώντας στο έργο του για την πρόσφατη ιστορική εμπειρία, για τα κρεματόρια και τα θύματα του Ολοκαυτώματος, για τη μαρτυρία, τη μνήμη και τη φαντασία, παραμένοντας όμως ο ίδιος απαλλαγμένος από πάθη εθνικής φύσεως και αρνούμενος την προσχώρηση σε σχολές σκέψης.

*Ich versteh' nix deutsch*, το πρώτο κείμενο του Tabori στα γερμανικά, δημοσιεύτηκε το 2003 στον εκδοτικό οίκο Bibliothek der Provinz. Πρόκειται για μια φωτοτυπική έκδοση του χειρόγραφου με ιδιόχειρες σημειώσεις στο περιθώριο και πλήθος γραμματικών και συντακτικών σφαλμάτων, καθώς οι γνώσεις γερμανικών του συγγραφέα είναι ελλειμματικές. Στο κείμενο, ειδικότερα, παρουσιάζεται η ιστορία ενός μεταφραστή, του Αιμίλιου Λοπέζ-Λάϊμποβιτς, ο οποίος πασχίζει να μεταφράσει το σονέτο 130 του Ουίλιαμ Σαίξπηρ, το γνωστό εκείνο ποίημα που στρέφεται ενάντια στις συμβάσεις του ερωτικού εγκωμίου: όχι μόνο δεν εξυμνεί την ομορφιά της αγαπημένης, όχι μόνο δεν την ιδανικεύει, αντιθέτως, τη γειώνει στην πραγματικότητα και τη δείχνει έτσι όπως είναι – μάλλον άσχημη, αλλά παρόλα αυτά επιθυμητή. Προσπαθώντας να διατηρήσει στο ακέραιο την έμμετρη μορφή του σονέτου, λοιπόν, ο μεταφραστής αντιμετωπίζει δυσκολίες, σχεδόν ανυπερβλήτες, τελικά ολοκληρώνει την εργασία του και την απαγγέλει στην οικιακή βοήθό Εσμεράλδα, η οποία, πιστεύοντας ενδεχομένως ότι το κείμενο απευθύνεται σε εκείνη, αυτοκτονεί. Ακόμη πιο έντονος όμως είναι οι αντιδράσεις της μουσικής αστυνομίας και του Ανώτατου Δικαστηρίου που λογοκρίνουν τη μετάφραση και καταδικάζουν τον Λάϊμποβιτς σε θάνατο. Έπεται η ανάληψή του στους ουρανούς, όπου ο μεταφραστής, εν μέσω αγγέλων που άδουν, συναντά τον ποιητή του σονέτου. Γεμάτος υπερηφάνεια και με τρεμάμενη φωνή, του παρουσιάζει μια στροφή της μετάφρασής του, αλλά ο Σαίξπηρ, αν και ευγνώμων αποδέκτης του μικρού αυτού αποσπάσματος, απαντά σε ένα μείγμα αγγλογερμανικών: «Sorry, old boy, ich versteh' nix deutsch».

## Μαρία Οικονόμου

Έτσι τελειώνει το κείμενο του Tabori, το οποίο είναι εξόχως διδακτικό, καθώς φαίνεται να απηχεί τόπους της ιστορίας και της θεωρίας της μετάφρασης. Για παράδειγμα, η καταδίκη και ο θάνατος του Λάϊμποβιτς ανακαλεί τον θάνατο του Étienne Dolet, λόγιου, τυπογράφου και συγγραφέα της σύντομης πραγματείας *La manière de bien traduire d'une langue en aultre* (1540), η οποία επιχειρούσε να ορίσει τις αρχές που όφειλαν να διέπουν μια καλή μετάφραση (π.χ. μη υποδούλωση στο πρωτότυπο, αρμονία ύφους κοκ.). Ωστόσο, οι αρχές αυτές δεν προστάτευσαν τον ίδιο τον Dolet από την κατηγορία του άθεου και αιρετικού, ούτε απέτρεψαν εντέλει την καταδίκη του στην πυρά, όταν η Θεολογική Σχολή της Σορβόννης ανακάλυψε στη μετάφρασή του, στον *Αξίολο* του Πλάτωνα εν προκειμένω, ένα αμφιλεγόμενο σημείο: μια πρόταση του Σωκράτη («que tu ne seras plus rien de tout»), η οποία υπαινισσόταν, σύμφωνα με την ερμηνεία των καθηγώρων, την απόλυτη ανυπαρξία μετά θάνατον.

Αλλά και η συνάντηση μεταφραστή και συγγραφέα στους ουρανούς ή «μεταφράσματος» και «κειμένου-πηγής», όπως συνθίζουμε να λέμε με τους όρους της μεταφρασεολογίας, φαίνεται να αποτελεί διακειμενικό απόηχο του μύθου της Βαβέλ. Αφού η αδαμική γλώσσα, η «Ur-Sprache», αυτή που ονόμαζε τα πράγματα καθαυτά και δε γνώριζε ακόμη την αυθαιρεσία των σημείων, κατακερματίστηκε και οι γλώσσες διαφοροποιήθηκαν, ο άνθρωπος βρίσκεται διαρκώς αντιμέτωπος με την αποτυχία της διαπολιτιστικής επικοινωνίας (ακριβώς αυτή την αποτυχία προσπαθεί να άρει η μετάφραση). Επιπλέον, το κείμενο του Tabori θα μπορούσε να συσχετιστεί με θέματα μετάφρασης λιγότερο ίσως φανερά. Το σονέτο, ας πούμε, είναι δυνατό να θεωρηθεί ως μια σταθερή φόρμα δεκατεσσάρων στίχων, η οποία μεταφράζεται ξανά και ξανά σε ένα άλλο περιεχόμενο. Υπό αυτή την οπτική, λοιπόν, το έργο συνομιλεί εμφανώς με τόπους της μεταφραστικής θεωρίας και επανέρχεται στην προβληματική της σε τέτοιο βαθμό, ώστε να γίνεται ένα μετακείμενο. Με άλλα λόγια, στοχάζεται πάνω στην «αθλιότητα και το μεγαλείο» της μετάφρασης, στα όριά της, στη μεταφραστική δραστηριότητα, στη λογοκρισία ή, ακόμη, στην ιδέα της (α)μεταφρασιμότητας.

Εγώ δεν καταλαβαίνει γερμανικά\*

Στις μέρες μας είναι αρκετά περίπλοκο  
να πας στον ουρανό και ειδικά  
για ορισμένους ξένους· αλλά ακόμη κι αν κάποιος  
απ' αυτούς το καταφέρει δεν υπάρχει  
εγγύηση ότι αυτό θα συμβεί  
χωρίς ανεπιθύμητες εκπλήξεις.  
Για παράδειγμα:

---

\* Το παρόν κείμενο συζητήθηκε στο σεμινάριο μετάφρασης της κ. Nicole Votavová Sumelidisová. Ευχαριστώ θερμά αυτήν και τους φοιτητές της για τις ωραίες παρατηρήσεις.

*George Tabori: Ich versteh' nix deutsch. Ein Manuskript.*

Ο Αιμίλιος Λοπέζ-Λάϊμποβιτς  
(το πραγματικό όνομα αλλάχτηκε για  
θρησκευτικούς λόγους)  
ο ακούραστος μεταφραστής  
κάθεται στο γραφείο του  
και μεταφράζει  
διορθώνει  
μεταγράφει  
απογοητεύεται  
υποφέρει  
τσαλακώνει τα χαρτιά του  
παίρνει ένα ολόλευκο χαρτί  
ξαναρχίζει  
ξεφυσάει  
σ σ σ  
φτύνει  
χαζοκοιτάει  
κλείνει τα κατακόκκινα μάτια του  
τον πιάνει το παράπονο  
νιώθει ανακούφιση  
δαγκώνει την άκρη της γραφίδας του  
περιμένει τον Γκοντό  
τον βρίζει  
ζητά συγγνώμη  
κράζει  
ξύνεται  
βγάζει αναστεναγμούς  
δείχνει τα δόντια του  
γελάει σαν ύαινα  
και, επιτέλους,  
στις εννέα και δέκα  
το ολοκληρώνει  
τελειώνει  
έτοιμη  
η μετάφραση  
ή όπως  
θα έλεγε και ο ίδιος  
με το άθλιο χιούμορ του  
το έχω εκπεφράσει  
τον ή το σονέτο 130.

## Μαρία Οικονόμου

Στο μεταξύ  
η Εσμεράλδα Βούρστ  
(το πραγματικό όνομα αλλάχτηκε  
για θρησκευτικούς λόγους)  
ευαίσθητο και καλοθρεμμένο άτομο  
καθαρίζει  
σκυμμένη  
με ένα θαμπό κουβά  
σέρνεται στα τρία  
– το τέταρτο πρισινό ποδάρι λείπει –  
μαζεύει τα πολλά χαρτιά  
από το παρκέ  
κάτω από το γραφείο  
από τις διάφορες γωνίες  
– μέσα στον κουβά  
τρίζει το χαρτί –  
μια χαριτωμένη, αν και ευτραφής  
δεσποσύνη  
με μεγαλόπρεπα μαλλιά εβένινα  
σέρνεται πέρα δώθε  
χωρίς να παραπονιέται  
έως ότου η ακαταστασία  
των  
τσαλακωμένων  
χαρτιών  
υποχωρεί  
και το πάτωμα αδειάζει.  
Εκείνος γέρνει στο κάθισμα  
– τα μεγάλα βρωμοπόδαρά του πάνω στο τραπέζι –  
και διαβάζει ψιθυρίζοντας χαμηλόφωνα  
από πίσω προς τα μπρος  
την ακαταπόνητη μετάφραση.  
Η Εσμεράλδα στέκεται και ακούει σιωπηλή.  
Αυτός ορεξάτος διαβάζει μια αράδα δυνατά  
«μπροστά στο άσπρο του χιονιού τα στήθη της ωχρά»

Εκείνη γνέφει  
πάει στη γωνιά  
κάθεται

*George Tabori: Ich versteh' nix deutsch. Ein Manuskript.*

και κόβει την αριστερή της φλέβα.

Αυτός συνεχίζει το διάβασμα ξένοιαστος.

Ένα μικρό ρυάκι αίματος

κυλά στο δωμάτιο

ένα ευθύ κόκκινο ρυάκι

κατευθύνεται

προς το γραφείο.

Το αντιλαμβάνεται αργά

ανοίγει το στόμα

πάει να ουρλιάξει «Εσμεράλδα»

όμως σιωπά.

Μετά σέρνεται στα τέσσερα

κατά μήκος του αίματος,

αλλά όλα έχουν τελειώσει.

Αυτή κάθεται διπλωμένη

ή, όπως λέμε σ' αυτές τις περιπτώσεις,

τέζα.

Δυόμιση όχι και τόσο μυστικοί

πράκτορες, μέλη της τοπικής αστυνομίας

μπουκάρουν στο σπίτι

ένας μικρός λεπτός

και ενάμιση χοντρός

βουρλισμένοι

ψάχνουν για στοιχεία

στη ντουλάπα, στο κρεβάτι

κάτω απ' το στρώμα,

στα συρτάρια, στο παράθυρο, στις λάμπες,

εν ολίγοις, παντού

ανακατεύουν όλο το σπίτι

ενώ ο Αιμίλιος μαυροντυμένος

κάθεται σε μια καρέκλα

άσπρος σαν κιμωλία.

Λυπημένος

με κρεμασμένο το πηγούνι

πενθεί την μακαρίτισσα Εσμεράλδα.

Τελικώς οι της μυστικής αστυνομίας

πλησιάζουν το τραπέζι,

όπου απλώνονται τέσσερα χαρτιά

παθητικά άσπρα.

Ο μικροκαμωμένος λιγνός αφήνει να του

## Μαρία Οικονόμου

Ξεφύγει ένα Άχι!, ενώ ο μεγαλόσωμος  
διαβάζει τρέμοντας το μεταφρασμένο ποίημα  
με βραχνή φωνή:  
«Δε στράφτουν σαν τον ήλιο καν τα μάτια της λαμπρά  
πιο πορφυρό απ' τα δυο της χείλη το κοράλλι».

Μικρή παύση, γεμάτη σημασία:  
Ο λεπτός (αστυνομικός) ρωτά:  
«χείλη»;  
ο άλλος γνέφει «χείλη».  
Σβέλτα τότε κινούνται  
σηκώνουν τον άμοιρο Αιμίλιο  
και τον σέρνουν σβέλτα-σβέλτα  
προς την πόρτα.

Σε μια χαμηλή αίθουσα δικαστηρίου  
φωτισμένη με δεκατέσσερα κεριά  
στρογγυλοκάθονται τρεις δικαστές  
με πορφυρές τηβέννους  
και κόκκινα γάντια επίσης.  
Ξεφυσώντας μελετούν προσεχτικά τα αναρχικά  
χαρτιά  
γνέφουν  
φλυαρούν  
και με μια κομπή κίνηση  
βγάζουν τις μασέλες τους  
ενώ ο πιο ηλικιωμένος  
ψιθυρίζει ακατάληπτα  
με το απαλό στόμα του  
«θράσος».

Απέναντί του  
ανάμεσα από τους αστυνομικούς της μυστικής υπηρεσίας  
κάθεται ο δικός μας ο Αιμίλιος  
πιεσμένος και κάθιδρος.  
Δυο μαργαριτάρια κατηφορίζουν πάνω στη μύτη του,  
ενώ οι δικαστές σχίζουν αργά τα χαρτιά  
από πάνω προς τα κάτω  
και τα σκορπίζουν στον αέρα.  
Λοιπόν, λέει πάλι ο ηλικιωμένος,

*George Tabori: Ich versteh' nix deutsch. Ein Manuskript.*

μετά βίας κατανοητός  
με το φαφούτικο στόμα του:  
«δε στράφτου» σαν τον ήλιο καν τα Μάτια της Λαμπρά»  
τα μάτια όμως και το λαμπρά είναι  
με κεφαλαία –  
αίσχος!  
Οι αστυνομικοί σηκώνουν  
τον αιχμάλωτο και τον μεταφέρουν γρήγορα έξω.  
Ένας καμπούρης υπηρέτης  
ονόματι Περούτζιο  
γυρίζει στη σάλα  
και σβήνει τα κεριά.  
Στην αίθουσα των εκτελέσεων  
ή, όπως θα' λεγε ο έρμος ο Αιμίλιος  
με άθλιο χιούμορ,  
στην αίθουσα των επιτελέσεων

σε λευκά καθίσματα  
στο βάθος  
κάθονται γκριζα φωτισμένοι  
πρώτα ο διευθυντής της φυλακής  
κατόπι ο Υπουργός Γεωργίας  
(μη με ρωτάτε γιατί)  
δυο δημοσιογράφοι με φλας  
2,5 αστυνομικοί της μυστικής υπηρεσίας  
οι δικαστές  
μια μυστηριώδης γυναίκα  
όλα απαστράπτοντα λευκά  
και με ένα λευκό χαρτομάντιλο.  
Διαβάζουν όλοι τα κομματάκια χαρτιού  
όταν ο εκτελεστής Χούμπσμιτ,  
γίγας σωστός, μπαίνει στην αίθουσα  
ακολουθούμενος από τον Αιμίλιο Λοπέζ Λάϊμποβιτς.

Ησυχία  
που διαρκεί περίπου 10 δευτερόλεπτα.

Ο εκτελεστής τοποθετεί τον κατάδικο  
σε μια αναπαυτική πολυθρόνα  
και τον δένει.

## Μαρία Οικονόμου

Ακούγεται μουσική (εξυπακούεται Μπαχ).  
Ο εκτελεστής με ένα κομματάκι χαρτί στο δυνατό  
του χέρι  
ψιθυρίζει στον Αιμίλιο:  
«Απαπά!», κουνάει το κεφάλι  
και χώνει την ένεση  
στον πισινό του Αιμίλιου.  
«Τσακ», λέει, «τέτοια ρόδα δεν έχει  
το πρόσωπό της»  
ενώ ο Αιμίλιος εξαιτίας της ένεσης  
διπλώνεται  
ξεφωνίζει  
συσπά το πρόσωπο  
– το στόμα ανοιχτό σα μια πληγή –  
στο τέλος απομένει ήσυχος και ακίνητος.

Ο διευθυντής της φυλακής και οι προσκεκλημένοι του  
σηκώνονται  
φιλούν αλλήλους τας χείρας  
και συγχαίρει ο ένας τον άλλο εγχαρδώς.

Ο ουρανός είναι ασφαλώς γαλανός.  
Εν μέσω απαλών, λευκών σύννεφων  
κάθεται ο Ουίλιαμ Σαίξπηρ  
και πίνει τη μπίρα του.  
Τρεις άγγελοι με τεράστια φτερά  
τον υπηρετούν  
ενδεχομένως άδοντας  
«Όλος ο κόσμος γαλανή ευδαιμονία»  
ο δικός μας ο Αιμίλιος εμφανίζεται  
με πρόσωπο ακόμη αλλοιωμένο από συσπάσεις,  
όμως, όταν ανακαλύπτει τον αγαπημένο του συγγραφέα,  
το πρόσωπό του φωτίζεται  
υποκλίνεται  
οι Άγγελοι σωπαίνουν  
ενώ αυτός απαγγέλλει με τρεμάμενη φωνή  
τη μετάφρασή του:

Δε στράφτουν σαν τον ήλιο καν τα μάτια της λαμπρά  
πιο πορφυρό απ' τα δυο της χείλη το κοράλλι



*George Tabori: Ich versteh' nix deutsch. Ein Manuskript.*

μπροστά στο άσπρο του χιονιού τα στήθη της ωχρά  
σα μαύρο σύρμα τα μαλλιά που πλέκει το κεφάλι.

Οι άγγελοι χειροκροτούν με τα μεγάλα  
τους φτερά.

Μικρή παύση

Ο Αιμίλιος σηκώνεται

και παρατηρεί τον αγαπημένο του συγγραφέα

που χαμογελά

ακουμπώντας το αριστερό του χέρι

στη δεξιά πλευρά του μεταφραστή

μετά ο Ο.Σ. προσθέτει φιλικά

και με παράπονο:

«Sorry old boy,

εγώ δεν καταλαβαίνει γερμανικά».

